

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління

КОНТЕНТ ЛЕКЦІЙ
з навчальної дисципліни
«Соціологія державного управління та місцевого самоврядування»

Харків – 2023

ТЕМА 1. СОЦІАЛЬНІ І ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.

- 1. Соціальні передумови для появи нової соціологічної дисципліни - соціології державного управління і місцевого самоврядування.**
- 2. Державне управління і місцеве самоврядування : наскільки вони відповідають потребам розвитку українського суспільства?**
- 3. Соціологія державного управління і місцевого самоврядування : теоретична або прикладна наукова дисципліна?**
- 4. Основні поняття і категорії соціології державного управління і місцевого самоврядування.**
- 5. Теоретико-методологічних основ соціології державного управління і місцевого самоврядування.**

1. Соціальні передумови для появи нової соціологічної дисципліни - соціології державного управління і місцевого самоврядування.

Актуальність проблеми державного управління та ефективності місцевого самоврядування існує рівно стільки, скільки існує держава і реалізована їм функція упорядкування життєдіяльності суспільства. На різних етапах його існування проблеми управління виявлялися з різним ступенем гостроти, але так чи інакше, їх пов'язували з різними рівнями ефективності функціонування держави як соціального інституту. Такий інститут створювався для управління справами суспільства, забезпечення влади реальними можливостями щодо вирішення питань, пов'язаних зі збереженням влади, використанням можливостей, які вона надає для імущих влада, заощадженням за носіями державної влади їх повноважень.

Досвід існування незалежної української держави дає можливість вивчати його з різних точок зору, методологічних позицій і виділення різноманітних його аспектів. На сьогодні найбільш виявився незатребуваним соціологічний аспект, який полягає у вивченні та поясненні механізмів виникнення, підтримки і зміни державної влади, а так само її взаємодії з тими, хто становить соціальну основу суспільства. Базовою проблемою функціонування держави, що має системний характер, є те, що сучасній державній владі немає ніякого діла до головного джерела її виникнення – народу. Найчастіше про неї згадують напередодні проведення виборчих кампаній. А наслідком цієї проблеми є абсолютний дефіцит соціальної відповідальності влади перед народом. Відсутність традицій державності, а також критеріїв для оцінювання результатів діяльності органів державного управління або місцевого самоврядування стає фактором його неефективності. У цьому переконує сучасний стан суспільства, на жаль безпосередньо пов'язане з розбалансуванням системи влади в українській державі.

Діюча політична система України зумовила формування такого типу урядування, яке за багатьма параметрами не відповідає обраному

стратегічному курсу держави на демократію та європейські стандарти. Управління залишається неефективним, схильним до корупції, внутрішньо суперечливим, надмірно централізованим, громіздким і відірваним від потреб звичайної людини.

Основними причинами такого стану системи державного управління є:

- незавершеність формування нової нормативно-правової бази діяльності органів державної влади та неефективне використання діючої;
- періодичне перетворення Кабінету Міністрів України в орган політичного управління;
- нераціональна система органів виконавчої влади на центральному рівні і неефективна організація системи влади і забезпечення її функціонування на місцевому рівні;
- нерозвиненість органів місцевого самоврядування та нераціональне адміністративно-територіальний устрій;
- відсутність партнерських основ у відносинах громадян з державними органами.

Це може свідчити про те, що час програмно-цільового державного управління на підставах виваженої політики, випробуваною стратегії, верховенства права ще, на жаль, не настав. Причинами цього, швидше за все, є відсутність (або слабкість) і нерозвиненість традицій української державності та цивілізованого функціонування державних інститутів при вираженій пріоритетності тенденції суспільної саморегуляції у порівнянні з державним управлінням.

Державне управління є складним і багаторівневим явищем соціального життя. Найчастіше воно розглядається на трьох рівнях. Макрорівень державного управління в широкому розумінні – цілеспрямоване, організаційно-регулюючий вплив держави, що здійснюється за допомогою державного апарату, всіх гілок влади на суспільні процеси, свідомість, поведінку і діяльність людей. Мезорівень, тобто вузьке значення державного управління, розглядається як діяльність виконавчих органів держави. Багатьма фахівцями цей рівень державного управління визначається як адміністративне управління. Мікрорівень розуміється як особистісний, на якому конкретна людина, наділений державою владними повноваженнями, виконує службові обов'язки, які полягають у плануванні, організації, координації, мотивації і контролі діяльності, спрямованої на реалізацію державних інтересів. Цей рівень реалізується державною службою, тобто державними службовцями.

Сутність державного управління полягає в керуючому впливі одних людей, організованих у владні структури, на інших, зайнятих в сферах виробництва матеріальних, соціальних і духовних цінностей. Найважливішою ознакою державного управління є те, що суспільство повинно мати державну організацію. У демократичному суспільстві ефективна виконавча влада повинна відповідати критеріям професійності і публічності.

Власне, необхідно отримати відповідь соціології як науки на питання щодо того, як складаються і розвиваються взаємовідносини двох головних акторів соціального дійства: суб'єкта управління, тобто державного апарату і його різнорівневих ланок, і об'єкта управління (людей, колективів, об'єднань, товариств і т.п.). Постійним питанням залишається ставлення пересічних громадян до влади, в їх оцінках ступеня і доцільності застосування головного важеля адміністративного впливу, сутністю якого, так чи інакше, є насильство в його різноманітних формах. У нашому випадку мова йде про таку форму, як примус: примус щодо прийнятих рішень, застосування санкцій моральних, етичних, економічних і т.п.

2. Державне управління та місцеве самоврядування: наскільки вони відповідають потребам розвитку українського суспільства?

Соціальні перетворення як суспільна трансформація, що почалися в 1992 р. до теперішнього часу не тільки не завершені, але і багато в чому втратили орієнтири. Це свідчить про хвороби всього українського суспільства і його найважливіших соціальних інститутів, покликаних забезпечувати соціальне управління. Найважливішими симптомами хвороби є: тотальний правовий нігілізм; розуміння демократії як вседозволеності; безвідповідальність влади; гіпертрофія політичної сфери і її домінування над усіма іншими сферами суспільного життя.

Тому спочатку спробуємо відповісти на питання, наскільки сучасне соціальне управління (в його українському варіанті) як наука і соціальна практика здатна бути адекватною викликам часу. Наскільки воно має суспільний характер, до якої міри воно підмінене державним управлінням?

Соціальна сфера життя суспільства потрапила під тотальний контроль держави в особі органів управління та, в незначній мірі, відчуває на собі вплив окремих і слабких інституцій (суб'єктів) громадянського суспільства. Це відбувається тому, що значна частина існуючих інститутів соціальної сфери за своєю формою є державними.

На жаль, сучасне державне управління, діяльність органів місцевого самоврядування, вплив громадських структур виявляються не в силах знайти потрібний вектор діяльності. Причина цього, як бачиться, у наступному. Держава, узурпувавши вплив на всі сфери суспільного життя здійснює управлінський вплив на основі державної політики, в якому соціальна політика виступає складовою.

Соціальне управління розглядається різними науками: соціологією, у тому числі соціологією управління, юриспруденцією, економікою, філософією, теорією державного управління, психологією, політологією і т. д. При цьому соціальне управління розглядається як засіб для підтримки цілісності будь-якої складної соціальної системи, її оптимального функціонування.

Пропонувалося розуміння «соціального управління» як процесу впливу на суспільство або його окремі ланки з метою забезпечення їх функціонування, вдосконалення і розвитку.

Існує і таке розуміння «соціального управління», при якому воно визначається як соціальний менеджмент, тобто вплив на суспільство з метою його впорядкування, вдосконалення і розвитку. В понятті «соціальний менеджмент» розрізняють менеджмент, по-перше, соціально-політичний, по-друге, соціально-економічний, по-третє, соціально-культурний.

Соціальний менеджмент як управління соціальними процесами являє собою один з класів управління, функція якого полягає в забезпеченні реалізації потреб розвитку суспільства та його підсистем. Зміст соціального менеджменту полягає у формуванні критеріїв і показників соціального розвитку об'єкта, виділення виникають у ньому соціальних проблем, розробці і застосуванні методів їх вирішення, досягнення прогнозованих станів і параметрів соціальних відносин і процесів.

Таким чином, розуміння соціального управління може бути окреслено у вузькому і широкому сенсах. У вузькому, як управління процесами, що відбуваються в соціальній сфері життя суспільства. В широкому – як управління всім, що відбувається в суспільстві, виключаючи біологічну і технічну сторони його життя.

Така широта підходу до розуміння сутності соціологічної науки, при якому в центрі уваги знаходиться суспільство у всіх його проявах, дозволяє визначити соціальне управління як засноване на достовірному знанні систематичний вплив суб'єкта управління (керуючої підсистеми) на соціальний об'єкт (керовану підсистему). В якості об'єкта може виступати суспільство в цілому і його окремі сфери – економічна, політична, соціальна, духовна, з тим, щоб забезпечити їх нормальне функціонування, вдосконалення та розвиток, успішне рух до заданої мети.

Дане визначення дозволяє зробити висновок про те, що:

- мета соціального управління полягає в забезпеченні нормального функціонування і розвитку суспільства в цілому;
- також суспільство виступає в ролі об'єкта соціального управління.

Е. Гідденс, кажучи про те, що суспільство – це сукупність відносин, що зв'язують людей один з одним, вводить ще одну дуже важливу характеристику суспільства, як «групи людей, що живуть на одній території, підкоряється єдиній системі політичної влади і усвідомлюють свою ідентичність, відмінну від інших груп, сусідніх з ними». Такий підхід дозволяє значною мірою конкретизувати завдання і, головне, масштаб соціального управління як управління справами суспільства в рамках окремо взятих національних держав, як політичних об'єднань багатьох осіб, відокремлених один від одного чіткими кордонами.

З урахуванням вищевикладеного можна припустити, що жодна з існуючих наукових теоретичних дисциплін – ні теорія соціального управління, ні соціологія управління, ні соціальний менеджмент – не забезпечують потреби практики соціального управління. Мова йде про те, що для процесів підготовки і прийняття управлінських рішень, а також їх реалізації в соціальній сфері немає науково обґрунтованих рекомендацій, які

б, реалізуючись, істотно впливали на ефективність, будучи підготовленими соціологами.

Напевно, необхідно вести мову про розробку спеціальної соціологічної теорії, яка, як мінімум, могла б бути приватним випадком соціології управління – тобто соціологією громадського управління. В ній природним чином повинні з'єднатися соціологічні теорії державного управління, місцевого самоврядування, публічної служби та соціології соціальних груп.

Місією запропонованої наукової дисципліни має стати створення науково-теоретичних засад для того, щоб соціальне управління було справді соціальним, мало суспільний характер і забезпечувало таке положення, при якому можливість домінування інтересів одного з соціальних інститутів, акцентування управлінської активності в одній окремій сфері суспільної життєдіяльності в збиток іншим було неможливим.

Тоді об'єктом соціології громадського управління повинні бути процеси регулювання соціальної дійсності на принципах адекватності основних цілей і завдань суспільного розвитку. А предметом соціології громадського управління повинні виступати закономірності функціонування соціальних механізмів, що забезпечують реальну рівноправність і сталий розвиток різних форм соціальної дійсності у процесі соціального взаємодії.

Таким чином, сучасна модель соціального управління не може бути визнана за своїм змістом і включеності всіх суб'єктів суспільного життя соціальною, оскільки:

- по-перше, не відповідає вимогам по широті і повноті громадського формату;
- по-друге, утворився перекис у бік пріоритетності інтересів окремих сфер суспільного життя на шкоду іншим, що призводить, наприклад, до невиправданої підміни законності прийнятих управлінських рішень політичною доцільністю, перерозподілу ресурсної бази на користь першочергового вирішення економічних задач і застосування для вирішення проблем духовної сфери залишкового принципу;
- по-третє, дисбаланс використання можливостей для громадського управління в бік державних структур при очевидній слабкості позицій недержавних і неполітичних соціальних утворень;
- по-четверте, нерозвиненість форм громадського самоврядування при очевидній слабкості легітимних форм місцевого самоврядування внаслідок продовження практики його реалізації як управління на місцях у виконанні органів державного управління.

Прагнучи до об'єктивності слід зазначити, що в більшій мірі об'єднавчим потенціалом могла б мати ще одна нова, інтегруюча наукова дисципліна – соціологія громадського управління. На жаль, на даному етапі це не входить в число вирішуваних нами завдань. Тому в нашому конкретному випадку соціологія державного управління змушена виступати у двох іпостасях: по-перше, як соціологічна теорія державного управління; по-друге, як соціологічна теорія державного управління, виконує функцію управління соціального. Саме тому, ми будемо розглядати соціологію

державного управління, виконує інтегративну функцію, як управління суспільними справами, тобто як соціологію громадського управління.

3. Соціологія державного управління та місцевого самоврядування: теоретичні або прикладні наукові дисципліни.

Дослідження проблематики державного управління є надзвичайно складним завданням, яка обумовлюється його багатоаспектністю. Основне місце займає визначення ролі та місця соціологічної науки в забезпеченні необхідного рівня державного управління, який може бути визнаний як соціально-адекватна.

З урахуванням специфічності аналізованої проблеми, доцільно розглядати суспільство як сукупну систему відносин між людьми, які мають соціальне значення при безпосередньому обліку її матеріальної основи. Соціальна система охоплює різні соціальні групи, верстви, спільноти, які знаходяться між собою у певних відносинах і зв'язках і утворюють певну цілісність. При цьому найбільш важливим аспектом аналізу є виділення системоутворюючих зв'язків, що забезпечують прояви характеристики цілісності, яка виступає умовою відносно самостійного функціонування і розвитку соціальної системи.

Функціонування соціальної системи в зовнішньому і внутрішньому середовищі ґрунтується на певній впорядкованості її елементів, відносин і зв'язків. Структурно і функціонально різні аспекти впорядкованості створюють підстави для виділення в соціальній системі її підсистем. Взаємодія соціальної системи з навколишнім середовищем може відбуватися у двох варіантах. По-перше, вона може характеризуватися реактивністю, яка обумовлюється впливом середовища. По-друге, активністю, тобто визначатися власними цілями. В останньому випадку може відбуватися перетворення середовища й підпорядкування його власним потребам. За цих умов особливого значення набуває такий соціальний інститут як держава.

Держава має бути визначено як політична організація суспільства, що об'єднує все населення країни, яка представляє і виражає інтереси і волю. Основний орган влади, який керує суспільством, забезпечує його цілісність, організованість і певний порядок.

Тоді, державне управління визначається як регулюючий вплив держави на стан і розвиток соціальних процесів, поведінку і діяльність громадян для забезпечення їх конституційних прав шляхом проведення державної політики органами державної влади.

Адекватність виступає як відповідність певної моделі управління (мова йде саме про державне управління), що має цілі розвитку суспільної системи. Адекватність забезпечує відповідність характеристик системи управління рівню і тенденціям розвитку суспільства. Адекватність системи державного управління може виступати як показник управління соціальними процесами. Будучи іманентною якістю управлінського процесу, реальна ступінь адекватності обумовлює ефективність, а також здатність до оптимізації процесів суспільної трансформації, суспільного розвитку взагалі.

Пошук шляхів до набуття державним управлінням характеристик соціальної адекватності обов'язково повинні привести до розуміння потреби у соціології державного управління. Це має бути сучасна наукова дисципліна, органічно поєднує теоретичний і прикладний аспекти.

Соціологія державного управління повинна відповісти на питання про те, що відбувається між двома полюсами на глобусі суспільства. Перший полюс – це держава, в усьому багатстві арсеналу державного управління, напрацьованого протягом декількох тисячоліть. Другий – це люди, у всьому різноманітті їх соціальних зв'язків.

Виділення прикладної складової в соціології державного управління має сенс хоча б тому, що на методологічній основі вона здатна просуватися від суто теоретичних конструкцій до моделей прогностичним і перетворює. Це повинно відбуватися шляхом співвідношення соціологічних знань (теорії) з соціальною реальністю, тобто реальністю державного управління, функціонування апарату державної влади. Логічним продовженням такого руху виступає аналіз напрацьованих баз даних з наступною трансформацією їх в теоретичну площину. Цим повинно проявлятися органічне, природне єдність емпіричних і теоретичних досліджень.

Прикладний аспект соціології державного управління має право на повну самостійність. Це пов'язано з тим, що соціолог, виконує прикладне дослідження у сфері державного управління, використовує теоретичні положення як методологічну, програмну, стартову частину своєї діяльності. Тим не менш, він змушений йти далі когнітивних (описових, констатують) моделей і шукати процедурні (прогнозуючі і перетворюючі) моделі конкретної соціальної реальності. Саме таким чином прикладна соціологія державного управління повинна продукувати процедурні знання, співвідносячи соціологічні знання з соціальною реальністю. Наслідки такого співвідношення покликані створити емпіричну базу теоретичної соціології державного управління, а знайдені під час виконання соціального замовлення новачії і впровадженні інновацій в кінцевому рахунку стануть саме тим придбанням, які потім трансформуються в соціологічну теорію нового рівня. Саме в цьому полягає діалектика наукової роботи, яка стає запорукою єдності теорії і практики.

Оцінка діяльності будь-якої соціальної організації, до якої, поза сумнівом, належить і держава, може мати завершальний показник у вигляді ступеня задоволеності всіх учасників соціального процесу. Якщо вони висловлюють задоволеність якістю взаємодії, то соціолог може констатувати достатній рівень соціальної злагоди, відсутність антагоністичних суперечностей між ними. Разом з тим, різні значення показника задоволеності можуть відображати і різноманітні уявлення про ступінь демократичності державної влади, державного апарату, державної політики та процедур її реалізації в практиці державного управління.

Пошук відповіді на питання про те, якою бути соціології державного управління - теоретичної або прикладної, повинен складатися у визнанні не їхня пріоритетність, а органічності взаємозв'язку.

4. Основні поняття і категорії соціології державного управління та місцевого самоврядування.

Головним змістом «державного управління» є досягнення поставленої мети шляхом забезпечення ефективного функціонування механізмів реалізації державної політики. Середовищем, в якій реалізуються відносини і діяльність людей, функціонує держава - є суспільство.

Суспільство також повинно розглядатися як складна цілісна система відносин і зв'язків між людьми, які мають соціальне значення при безпосередньому обліку її матеріальної основи. Функціонування та розвиток такої системи обумовлено об'єктивно діючими законами. Системний підхід до розгляду суспільства передбачає розуміння того факту, що воно складається з досить великої кількості підсистем різного роду: класи, нації, вік, професійні соціальні групи, громадські організації (партії, громадські об'єднання) і т. п.

Визначення сутності та змісту поняття «управління» повинні бути тісно пов'язане з змістом широкого, так званого базового, поняття «діяльність».

Діяльність розуміється як специфічно активне ставлення людини до навколишнього світу, який складається в його доцільне змінювання та перетворення. Людина, виступаючи суб'єктом діяльності, розглядає її як об'єкт матеріал, який повинні отримати нову форму і властивості, перетворитися з матеріалу в продукт діяльності.

Специфіка людської діяльності полягає в її свідомій цілеспрямованості, соціальний характер, опосередованості людської діяльності системою світоглядних, моральних та інших цінностей, використання знарядь як засоби роботи, моделюванні майбутнього результату. Враховуючи цю специфіку, людську діяльність (економічну, політичну, культурну, управлінську та ін) розуміють як засіб відтворення соціальних процесів, самореалізації людини, її зв'язків з навколишнім світом.

«Управління» слід розуміти як процес систематичного, свідомого, цілеспрямованого впливу людей на соціальну систему в цілому або на її окремі ланки (соціальна і духовна життя, виробництво, галузі економіки та ін.) на основі пізнання і використання об'єктивних закономірностей і прогресивних тенденцій, властивих суспільству, в інтересах ефективного функціонування і розвитку. Це сутнісна характеристика управління. За змістового аспекту, управління має розглядатися як різновид інтелектуальної роботи, яка являє собою систему послідовних управлінських функцій, циклів, процесів, що забезпечують координацію і регулювання інших видів роботи. Не можна зводити функцію управління до одним технологічним аспектам або економічним перетворенням, вимагаючи узгодженості в забезпеченні загальної організованості, раціональності всіх елементів, з яких складається цілісна функція управління.

Без управління не можуть існувати не тільки процеси виробництва, але і обмін, розподіл, споживання, послуги, фінанси і все ті комунікаційні канали, за допомогою яких здійснюються ці процеси. Функція управління

охоплює всі невиробничі структури, а так само сфери культури, науки, освіти, оборони, правоохоронної діяльності та інші, а також опосередковано і сферу індивідуального розвитку людини - професійного, посадового, особистісного.

Об'єктом управління можуть бути природні речі, явища або процеси, рослинний або тваринний світ, людина, суспільство, життєдіяльність людей, робота, матеріальне і духовне виробництво, соціальні групи, суспільні класи, нації, народності, етнічні спільноти, групи, колективи, організації, установи й окремі індивіди. В такому випадку «соціальне управління» повинно розглядатися як різновид управління, головним завданням якого є забезпечення реалізації потреб прогресивного розвитку суспільства в цілому та його підсистем зокрема.

Тоді об'єктом соціального управління, в його широкому розумінні, виступає «соціальна система», що розуміється як сукупність різних соціальних груп, прошарків, спільнот, пов'язаних між собою певними відношеннями й утворюють певну цілісність. Функціонування соціальної системи в зовнішньому середовищі ґрунтується на певній впорядкованості її елементів, відносин і зв'язків. Тоді важливим є виділення системоутворюючих зв'язків, які забезпечують прояв характеристики цілісності, яка виступає умовою відносно самостійного функціонування і розвитку соціальної системи.

Найважливішими ознаками соціального управління необхідно визнати:

- наявність людини як суб'єкта і об'єкта управління;
- первинність людини як елемента соціальної системи;
- застосування цілеспрямованих впливів на різні спільноти людей для координації та узгодження громадської і господарської діяльності з метою сприяння розвитку людини як особистості.

Процес соціального управління передбачає поетапне здійснення управлінських впливів: прогнозування, соціального планування, організацію, стимулювання, коригування, соціальний контроль. На цих підставах можна визначити соціальне управління як свідоме, системно організоване вплив на соціальні системи і відносини з метою впорядкування, вдосконалення його структури, діяльності, збереження цілісності, рівноваги, гарантії ефективної діяльності» .

Вважається доцільним визначати «соціальне управління» і як управління процесами і явищами соціальної сфери суспільного життя, і як засіб реалізації соціальної політики (політики держави в соціальній сфері), що здійснюється шляхом впливу на умови життя людей, їх зміст ціннісних орієнтацій.

В такому випадку особливого значення набуває соціальний інститут «державна – це: 1) сукупність людей, території, на якій вони проживають, та суверенної у межах цієї території влади; в цьому розумінні поняття «державна» є синонімом поняття країна; 2) організація політичної влади більшості населення або частини суспільства, що здійснює керівництво ним,

організовує спільну діяльність людей і соціальних груп, забезпечує задоволення загально-соціальних потреб і здатна за допомогою права робити свої розпорядження загальнообов'язковими» .

Держава – це політична організація суспільства, яка об'єднує все населення країни, представляє і виражає його інтереси та волю, основний орган влади, який керує суспільством, забезпечує його цілісність, організованість і певний порядок. М. Вебер визначав державу наступним чином: «Держава є відношенням панування людей над людьми, що спирається на легітимне (тобто таке, що вважається легітимним) насилля як спосіб. Таким чином, щоб воно існувало, люди, які перебувають під пануванням, повинні підкорятися авторитету, на який претендують ті, хто тепер панує». Держава є однією з найважливіших форм організації суспільства, з допомогою якої воно стає упорядкованим, постійним і отримує можливості для розвитку. Цим зумовлюється необхідність для держави спиратися на всі прошарки суспільства і на всі форми власності. Значення держави також полягає в тому, що воно за допомогою юридичних засобів надає рівні права, свободи і можливості для своїх громадян.

Тим самим держава за напрямом своєї діяльності надає *соціальні послуги всьому суспільству*, реалізуючи такі прерогативи:

- 1) офіційно виступати єдиним представником народу і суспільства;
- 2) формувати основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики країни;
- 3) видавати закони і нормативні акти, які є обов'язковими для спільного виконання;
- 4) розпоряджатися матеріальними, соціально-економічними і культурними ресурсами;
- 5) здійснювати правовий захист громадян як усередині країни, так і за її межами.

«Державне управління» визначається як цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у Конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної політики, що здійснюється політичною системою та законодавчо закріпленою за допомогою діяльності органів державної влади, наділених необхідною компетенцією.

Досягнення такого рівня моральності і раціональності в державному управлінні можливо, як представляється, за рахунок впровадження такої управлінської моделі, яка має характеристики соціальної адекватності. Наявність таких характеристик свідчить про те, що адекватність виступає як відповідність певної моделі управління (мова йде саме про державне управління) основної мети розвитку суспільної системи. Адекватність забезпечує відповідність характеристик системи управління станом суспільства, рівню і тенденціям його розвитку, найкращим світовим зразкам.

Разом з тим адекватність системи державного управління може виступати як показник управління соціальними процесами. Виступаючи

іманентною якістю управлінського процесу, в ідеальному варіанті, реальна ступінь адекватності обумовлює ефективність, а також здатність бути фактором оптимізації процесів суспільної трансформації, суспільного розвитку взагалі.

У таких випадках соціально-адекватне державне управління визнається прийнятним у даній соціально-історичній ситуації чином управлінської практики з великим самоорганізаційним потенціалом і збігається з основними характеристиками національного менталітету.

Розглянутими поняттями не може вичерпуватися уявлення про категоріальному апараті соціології державного управління. Це дійсно так, перш за все, з урахуванням її претензій на роль самостійної науково-практичної дисципліни, яка може розглядатися як приватний випадок соціології управління, і як поодинокий випадок соціологічної науки.

5. Теоретико-методологічні засади соціології державного управління (СДУ).

Приріст наукових знань та поява нових галузей науки обумовлені безліччю чинників. Серед них, що характерно для нашого часу, потреба, що найчастіше проявляється, в поглибленні і диференціації уявлень про роль держави в житті сучасного суспільства.

Соціологія як наука, що вивчає появу, розвиток і функціонування суспільства і складових його елементів, соціальні процеси і стосунки, що виникають в процесі функціонування механізмів громадської взаємодії, не в змозі приділити увагу проблемам держави в такому ступені, щоб бути здатною впливати на рішення найважливіших проблем соціального характеру.

Безумовно, у такому разі потрібна диференціація і певна спеціалізація соціологічного знання, яка забезпечить визнання факту її практичності (коли немає нічого практичного, ніж хороша теорія). Власне така диференціація вже існує, але її міра не дозволяє говорити про бажану її достатність. Виходячи з цього можливо сформулювати завдання для нової наукової дисципліни, що вивчатиме процеси управління у суспільстві до якого долучається держава, як одна з найвпливовіших частин суспільства в цілому.

Завдання соціології державного управління:

1. сформулювати чіткі уявлення про місію, предмет і об'єкт соціології державного управління, як наукової дисципліни
2. дати визначення соціології державного управління як науковій дисципліні;
3. зробити спробу для постановки основних завдань, які покликана вирішувати нова теорія;
4. визначитися, у рамках, якій парадигмальної моделі і на яких методологічних принципах повинна будуватися соціологічна теорія державного управління;
5. сформулювати основні вимоги до власного категоріального апарату і визначити шляхи його.

Розділення соціології на галузеві соціології, спеціальні соціологічні теорії і специфічні (особливі) соціологічні теорії дозволяє визначити місце для соціології державного управління як одній із спеціальних соціологічних теорій, що об'єднують потенціал галузевої соціологічної дисципліни (соціології управління) і спеціальної соціологічної теорії, що досліджує найважливішу соціальну структуру (держава у дії). При цьому вона може бути, у свою чергу, розділена на соціологічну теорію функціонування державної влади, вирішальної завдання управління життям суспільства (державного управління), на соціологічну теорію місцевого самоврядування і на окрему, самостійну соціологічну концепцію державної служби (мал. 2.4). Слід зауважити, що виділення таких теорій дозволить посилити практичний потенціал соціологічної науки за рахунок об'єднання потенціалів для дослідження окремих сфер діяльності громадських інститутів та структур, соціальних груп та так далі.

Контрольні запитання і завдання для самопідготовки:

1. Назвати соціальні передумови для появи нової соціологічної дисципліни - соціології державного управління і місцевого самоврядування.

2. Наскільки державне управління і місцеве самоврядування відповідають потребам розвитку українського суспільства?

3. Розкрити науковий характер соціології державного управління.

4. Визначити основні поняття і категорії соціології державного управління і місцевого самоврядування.

5. Розкрити теоретико-методологічні основи соціології державного управління і місцевого самоврядування.

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ.

1. Лінійна структура.

2. Функціональна структура.

3. Лінійно-функціональна структура.

4. Програмно-цільова структура.

5. Матрична структура.

1. Лінійна структура.

Проблематика держави є достатньо затребуваною у соціальних науках, але рівні її дослідження, в залежності від сфери гуманітарного знання, відрізняються певною специфікою. Частіше за все, вона обумовлюється своєрідним розумінням предмету дослідження. Соціологічна наука також має свою специфіку в розумінні держави як предмету для досліджень. Вона (специфіка) має, як мінімум, дві визначальні риси. По-перше, у соціологічній науці, на теперешній час, відсутня цілісна спеціальна соціологічна теорія держави. По-друге, держава як окремий предмет теоретичного дослідження, на жаль, спеціально не виділялася у соціологічних розвідках.

Лінійна структура управління формується в результаті побудови апарату управління на основі лінійних зв'язків у вигляді ієрархічних щаблів. Лінійна структура передбачає поділ організації на взаємопов'язані відділи за чисельністю, часом, територією, природним фактором тощо. У такій структурі кожен працівник підпорядковується тільки одному керівнику і пов'язаний з вищим рівнем керівництва тільки через безпосереднього керівника. Підґрунтям для цього є принцип єдності розподілу доручень. Такий тип структури ще називають однолінійним.

Основні переваги: проста будова; однозначний розподіл завдань, компетенції, відповідальності; реалізація принципу єдиноначальності і персональної відповідальності за результати роботи; один канал комунікації; чіткість, точність і оперативність управлінських рішень.

Основні недоліки: брак гнучкості; складне пристосування до нових цілей і завдань; високі вимоги до керівника; неефективність при управлінні складним виробництвом; ускладненість зв'язків між інстанціями; концентрація влади на вищому рівні управління; перевантаження середніх рівнів управління; відсутність ланок з планування і підготовки рішень; перевантаження персоналу інформацією.

Лінійна структура управління переважно характерна для малих туристичних організацій за відсутності широких коопераційних зв'язків між ними.

2. Функціональна структура

Функціональна структура управління забезпечує управління через підрозділи, які орієнтовані на виконання окремих функцій. Функціональним ланкам організації надають повноваження і відповідальність за результати своєї функціональної діяльності (відділ маркетингу, планування, роботи з клієнтами тощо). Загальні завдання управління поділяються за функціональним критерієм, починаючи з середнього рівня. Функціональним керівникам підпорядковується кожна нижча лапка.

Така організаційна структура спрямована на виконання постійно повторюваних, рутинних завдань, які не вимагають оперативного прийняття рішень. Функціональні служби зазвичай мають у своєму складі спеціалістів високої кваліфікації, які виконують залежно від покладених на них завдань конкретні види діяльності, наприклад, відділ продажу, в якому працюють спеціалісти з телемаркетингу, менеджери з прийому клієнтів, менеджери з бронювання турів тощо.

Функціональна структура дає змогу за допомогою директивного керівництва поєднати ієрархічно нижчі ланки управління з вищими. Передача доручень, наказів і повідомлень здійснюється залежно від виду поставленого завдання. Таку організаційну структуру часто називають багатолінійною.

Основні переваги: висока компетентність спеціалістів у вирішенні завдань управління; розвантаження вищих органів управління; скорочення кількості ланок узгоджень; зменшення дублювання; стандартизація;

формалізація та програмування явищ і процесів; зміцнення вертикальних зв'язків і посилення контролю за діяльністю нижчих рівнів.

Основні недоліки: порушення принципу єдиноначальності; неоднозначність у розподілі відповідальності; перевантаженість комунікацій; тривала процедура прийняття рішень; різке збільшення обсягу роботи з координації та узгодження діяльності функціональних служб; ускладнення контролю; відносна консервативність організаційної форми, яка погано реагує на зміни.

Недоліки лінійної і функціональної структур не дають змоги застосовувати їх для управління складними і великими підприємствами сфери гостинності.

Найпоширенішим у туризмі є лінійно-функціональний тип організаційної структури. В його основу покладено регламентацію лінійних і функціональних зв'язків, так званий шахтний принцип побудови і спеціалізація управлінського процесу за функціональними підсистемами організації (маркетинг, виробництво, фінанси, персонал тощо). За кожною з цих підсистем формується ієрархія служб ("шахта"), яка пронизує організацію згори до низу.

При такій організаційній структурі зберігається рух інстанціями, але функції, які стосуються всієї організації (кадрова політика, підготовка виробництва, планування строків і контроль за їх виконанням тощо) виокремлюються у функціональні підрозділи, яким надаються повноваження для розпоряджень. У такому випадку лінійні керівники мають лінійні повноваження, а функціональні — функціональні щодо нижчих лінійних керівників і лінійних, а також щодо своїх підлеглих. Керівники лінійно-функціональних підрозділів мають право на спільне прийняття рішень для відповідного відділу організації (наприклад, підбір персоналу для відділу роботи з клієнтами відбувається за участі керівників обох підрозділів).

За кінцевий результат організації в цілому відповідає її керівник. Його завдання полягає в тому, щоб усі функціональні служби робили свій внесок у досягнення поставленої цілі. Тому він витрачає багато зусиль на координацію і прийняття рішень щодо продукції і ринків. Великі витрати на таку структуру можуть компенсуватися зростанням економічних результатів.

Лінійно-функціональні структури управління мають переваги як лінійних, так і функціональних: висока ефективність за невеликого різноманіття продукції і ринків; централізований контроль, який забезпечує єдність у вирішенні завдань організації; функціональна спеціалізація і досвід; високий рівень використання знань і навичок конкретного функціонального спеціаліста; економічність, якої досягають за допомогою однорідності робіт і ринків.

Основні недоліки: немає можливості швидко реагувати на зміни умов зовнішнього середовища; збільшується необхідність частих узгоджень проектів рішень на вищому рівні керівництва, а отже, й час на їх прийняття; не забезпечується гнучкість взаємовідносин між підрозділами; проблеми міжфункціональної координації; відповідальність за загальний результат

лежить тільки на вищому рівні; обмежені масштаби підприємництва й інновацій.

Досвід використання лінійно-функціональних структур демонструє, що вони найбільш ефективні там, де апарат управління виконує рутинні, часто повторювані та рідко змінювані задачі й функції.

При реалізації стратегії розширення ринку туристичних послуг лінійно-функціональна структура змінюється у напрямі зменшення централізації. З цією метою у її складі визначають найбільш важливі підрозділи, якими безпосередньо управляє вище керівництво за допомогою власного апарату. Керівники підрозділів мають свій управлінський апарат, завдання якого пов'язані з цим рівнем менеджменту.

Аналогічні характеристики має і так звана лінійно-штабна структура управління, яка також передбачає функціональний поділ управлінської праці в штабних службах різних рівнів.

Іншим різновидом ієрархічного типу організації управління є дивізійна структура. Цей тип створюється на базі лінійно-функціональної і характеризується поєднанням централізованої координації з децентралізованим управлінням. Основними елементами таких структур є відділення і центральний апарат (штаб-квартира). У дивізійній структурі головну роль в управлінні відіграють уже не керівники функціональних підрозділів, а керівники відділів, які виробляють туристичний продукт. Структуризація туристичної організації за відділами відбувається за такими принципами: або продуктна спеціалізація, або споживча, або регіональна. Це дає змогу забезпечити більш тісний зв'язок виробника турпродукту зі споживачем та швидке реагування організації на зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі. Часто трапляються змішані варіанти.

Водночас дивізійні структури управління приводять до зростання його ієрархічності, необхідності створення проміжних рівнів для координації роботи відділів, груп тощо, дублювання функцій управління на різних рівнях і зростання витрат на утримання управлінського апарату.

До структур органічного типу належать: проектні, матричні, програмно-цільові, бригадні форми організації управління.

Проектні структури формуються в тому випадку, якщо туристичне підприємство розробляє певний новий проект, наприклад, зі створення і впровадження нового турпродукту. Основний принцип функціонування таких структур полягає у формуванні спеціального підрозділу — проектної групи, яка працює на тимчасових засадах. До складу проектної групи зазвичай включають необхідних спеціалістів, у т. ч. з управління. Керівник проектної групи отримує проектні повноваження: відповідальність за планування, за стан виконання графіка та хід виконання робіт, за матеріальне заохочення працівників тощо. Після завершення проекту проектна група розформовується, а співробітники переходять або до нової проектної групи, або повертаються на місце постійної роботи. Така структура забезпечує маневреність, гнучкість стратегії, але за наявності одночасно декількох проектів може призвести до розосередження персоналу за різними

напрямами, що ускладнює підтримку та розвиток діяльності турфірми як цілого.

Для вирішення завдання координації діяльності різних проектних груп в організації створюються штабні органи управління із керівників проектів, або використовуються матричні структури.

В основі формування матричної структури управління лежить принцип подвійного підпорядкування виконавця: з одного боку — безпосередньому керівнику функціональної служби турфірми, яка набирає персонал та падає іншу допомогу керівнику проекту, а з іншого — керівнику проекту, який має необхідні повноваження для здійснення процесу управління. Таким чином, керівник проектної групи має у своєму підпорядкуванні дві групи працівників: постійних членів групи та працівників функціональних відділів, які тимчасово підпорядковуються йому за обмеженим колом питань.

Структури управління органічного типу неефективні там, де не вдосконалюється система контролю, планування, стимулювання, не підтримується самовираження та самовдосконалення персоналу.

Різновидом органічного типу організації управління є бригадна (командна) структура. Формування такої структури характерне для великих промислових підприємств, однак є ймовірність її використання на великих туристичних підприємствах. При формуванні командної структури порушується традиційний поділ виробничих, економічних, управлінських та інших служб на ізольовані системи, кожна з яких має свої цільові настанови та інтереси. Команда (бригада) складається зі спеціалістів та виконавців різного профілю, які знають завдання та способи їх реалізації, яким не потрібні допоміжні аналітичні служби. Бригадна структура створює необхідні умови для більш повного використання творчого потенціалу робітників.

Крім формальної структури управління, обраної і встановленої менеджерами вищого рівня, в туристичній організації, як правило, є й неформальні. Неформальні структури виникають на основі стосунків членів колективу, спільності поглядів, інтересів, складностей, особистих цілей і цілей підприємства (підрозділу). Неформальні структури відображають міжособистісні стосунки в межах формальної структури. Важливо, щоб вони не домінували, оскільки їх вплив може бути досить суттєвим. Неформальні групи можуть позитивно впливати на роботу туристичної фірми, крім того, часто зміцнюють колектив. Завдання менеджера полягає в тому, щоб спрямовувати їх силу і вплив у необхідному напрямі.

Структура управління організацією постійно змінюється відповідно до змін зовнішніх і внутрішніх умов. Будь-яке реформування структури управління необхідно оцінювати з позицій поставлених перед нею цілей.

Реорганізація системи управління насамперед спрямована на підвищення ефективності роботи організації шляхом скорочення витрат, зростання прибутків, поліпшення обслуговування клієнтів, підвищення якості продукції, швидкості обробки та отримання інформації, більш

гнучкого пристосовування до вимог зовнішнього середовища і вимагає володіння знаннями і прийомами проектування організаційних структур.

3 Лінійно-функціональна структура

Лінійно-функціональна структура є традиційною формою організації, де завдання розподілені між функціональними відділами. Наприклад, маркетинг, фінанси та виробництво можуть бути окремими підрозділами.

Переваги:

- Чітка ієрархія та розподіл обов'язків.
- Спрощене управління та контроль.

Недоліки:

- Обмежена гнучкість у вирішенні завдань.
- Можливість конфліктів між відділами.

4 Програмно-цільова структура:

Програмно-цільова структура базується на досягненні конкретних цілей чи виконанні програм та проектів. Кожен відділ працює для досягнення визначених результатів.

Переваги:

- Фокус на результати та виконання програм.
- Збільшена гнучкість управлінської діяльності.

Недоліки:

- Можливі конфлікти між різними програмами.
- Збільшена складність управління.

5 Матрична структура:

Матрична структура поєднує аспекти лінійно-функціональної та програмно-цільової моделей. Вона використовує проектні групи, які працюють паралельно з функціональними відділами.

Переваги:

- Ефективне використання ресурсів та співпраця.
- Гнучкість управління проектами.

Недоліки:

- Складне управління через подвійну підпорядкованість.
- Можливі конфлікти між функціональними та проектними потребами.

ТЕМА 3. СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.

- 1. Місцеве самоврядування як один з підходів до впорядкування життєдіяльності суспільства.**
- 2. Зміст моделей місцевого самоврядування (англосаксонська, французька, змішана, радянська).**
- 3. Соціальна та ресурсна база місцевого самоврядування.**
- 4. Соціологія державного управління як наукова дисципліна.**

1. Місцеве самоврядування як один з підходів до впорядкування життєдіяльності суспільства.

Державне управління в Україні – один з улюблених об'єктів критики в умовах відсутності політичної стабільності, економічних фінансового безперервної зміни правлячих еліт, провалів, руйнівного впливу кризи. Це обумовлено ментальними особливостями нашого єдиного українського народу, який в цьому питанні не ділиться на Захід, Схід, Центр, Північ чи Південь. Недоліки державного управління відображаються на стилі та недоліки функціонування державної служби та уособлюються в конкретній діяльності окремих державних службовців.

Спроба концептуалізації соціологічних поглядів на державне управління в Україні, на реалізацію функцій самоврядування і т. п. повинна отримати продовження в розробці соціологічної концепції державної служби. В цілому, як видається, мова мала б йти про публічній службі в Україні, але на нинішньому етапі доцільно розглядати поки що тільки як державну службу. При цьому слід розглядати її, як за формою діяльності органів державної податкової служби (органи законодавчої влади, органи виконавчої влади і органи судової влади), так і за специфікою компетенції (громадянська, мілітаризована, загальна і спеціалізована).

Визначення контуру соціологічної концепції державної служби здійснюється шляхом вирішення ряду взаємопов'язаних завдань:

1. Уточнення методологічних засад, що визначають напрям дослідження і основні шляхи розвитку теоретичного концепту державної служби з позицій принципів соціологічної науки.

2. Формулювання принципів, на яких має будуватися соціологічна концепція державної служби, в якості вихідних правил її теоретичної розробки та практичного застосування.

3. З'ясування меж об'єкта і предмета соціологічної концепції державної служби.

4. Визначення основних понять використовуваних соціологічною теорією державної служби.

Згідно із Законом України «Про державну службу» вона визначається як професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують за це заробітну плату за рахунок державних коштів.

Соціологічний аспект розгляду державної служби припускає її розуміння як соціальної категорії, яка охоплює процес професійного проведення, за дорученням держави, діяльності на користь суспільства особами, які на постійній основі обіймають посади в органах державного управління та місцевого самоврядування, шляхом реалізації владних повноважень, наданих державою та територіальною громадою.

Соціальний механізм формування та реалізації цілей державної служби розуміється як сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів і закономірностей, за допомогою яких суб'єкт державного управління (його компоненти) «усвідомлює» інтереси і цілі

суспільства, потреба у керуючих діях, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях і діях, та практично впроваджує їх у життя, спираючись на державну владу [2].

З метою досягнення максимально повного розуміння цілей і змісту державної служби з точки зору соціологічної науки необхідно розглядати їх у певній системі відносин. Вона повинна охоплювати ставлення органів державної або місцевої влади у процесі виконання свого соціального призначення, що проявляється у ставленні держслужбовців до головних споживачів управлінських послуг – звичайним громадянам, жителям певної території, характер оцінок населенням країни, певного регіону, конкретної адміністративно - територіальної одиниці якості наданих йому управлінських послуг, ступінь задоволеності ними і рівень довіри до них.

Окремим завданням для вивчення специфіки такої системи взаємних відносин повинен бути пошук механізмів забезпечення готовності до співпраці громадян і представників владних структур. Цілком зрозуміло, що цим не вичерпується весь спектр можливих моделей відносин.

Сучасне українське суспільство щодо займаного місця і виконуваної ролі державними службовцями є досить специфічним. Так, по чисельності чиновників Україна займає одне з провідних місць у світі – на тисячу жителів у нас припадає 8,4 чиновника. Тоді, наприклад, як у Польщі така цифра становить 3,5, в США – 4,4.

З початком впровадження адміністративної реформи в Україні, старт якій дав Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів влади» від 9 грудня 2010 р., розпочато скорочення держапарату, що поряд із змінами в структурі органів державної влади було спрямовано на скорочення чисельності державних службовців. Варто зауважити, що потреба у його проведенні дійсно існувала і існує сьогодні. Така ж тенденція характерна для чисельності службовців органів місцевого самоврядування. Однак світовий досвід переконує в тому, що ніколи і ніде не вирішувалися проблеми забезпечення ефективності функціонування апарату управління тільки за допомогою механічного збільшення кількості владних структур і людей, зайнятих в них.

Аналіз існуючого стану справ переконує в тому, що скорочення адміністративного апарату - об'єктивна потреба нашого розвитку. Але чи вирішує це проблему ефективності функціонування державної служби, і в якій мірі несуть ці зміни (будемо сподіватися, що вони будуть позитивними) в систему взаємовідносин держави і його службовців і звичайних громадян - залишається відкритим питанням.

2 Зміст моделей місцевого самоврядування (англосаксонська, французька, змішана, радянська).

Англосаксонська модель місцевого самоврядування:

Ця модель покладає основну відповідальність на місцеві органи влади, що мають значний ступінь автономії. Центральна влада забезпечує допомогу,

але не втручається в рішення муніципалітетів.

Французька модель місцевого самоврядування:

У французькій системі деконцентрації влади, регіони та муніципалітети отримують повноваження від центральної влади. Місцеві ради визначають і вирішують ряд питань.

Змішана модель місцевого самоврядування:

Ця модель комбінує аспекти англосаксонської та французької систем, пристосовуючи їх до специфіки конкретної країни чи регіону.

Радянська модель місцевого самоврядування:

У радянській системі централізованої влади місцеві ради підпорядковувалися центральним органам, обмежуючи їхню автономію та повноваження.

3 Соціальна та ресурсна база місцевого самоврядування.

Соціальна та ресурсна база місцевого самоврядування визначається комплексом факторів, які забезпечують реалізацію функцій органів місцевого управління та задоволення потреб громадян на локальному рівні.

Соціальна база включає в себе активну громадську спільноту, що здатна взаємодіяти з органами місцевого самоврядування. Успішне функціонування місцевої громади ґрунтується на розумінні та підтримці соціальних цінностей, традицій і культурних особливостей місцевості. Забезпечення взаєморозуміння та взаємодії між різними групами населення сприяє формуванню стійкої соціальної бази.

Ресурсна база включає фінансові та матеріальні ресурси, необхідні для реалізації завдань місцевого самоврядування. Зокрема, це можуть бути місцеві бюджети, податки та інші доходи, що забезпечують фінансування місцевих проектів та програм. Ефективне використання ресурсів дозволяє забезпечити інфраструктурний та соціальний розвиток громад, покращення якості комунальних послуг та ініціатив.

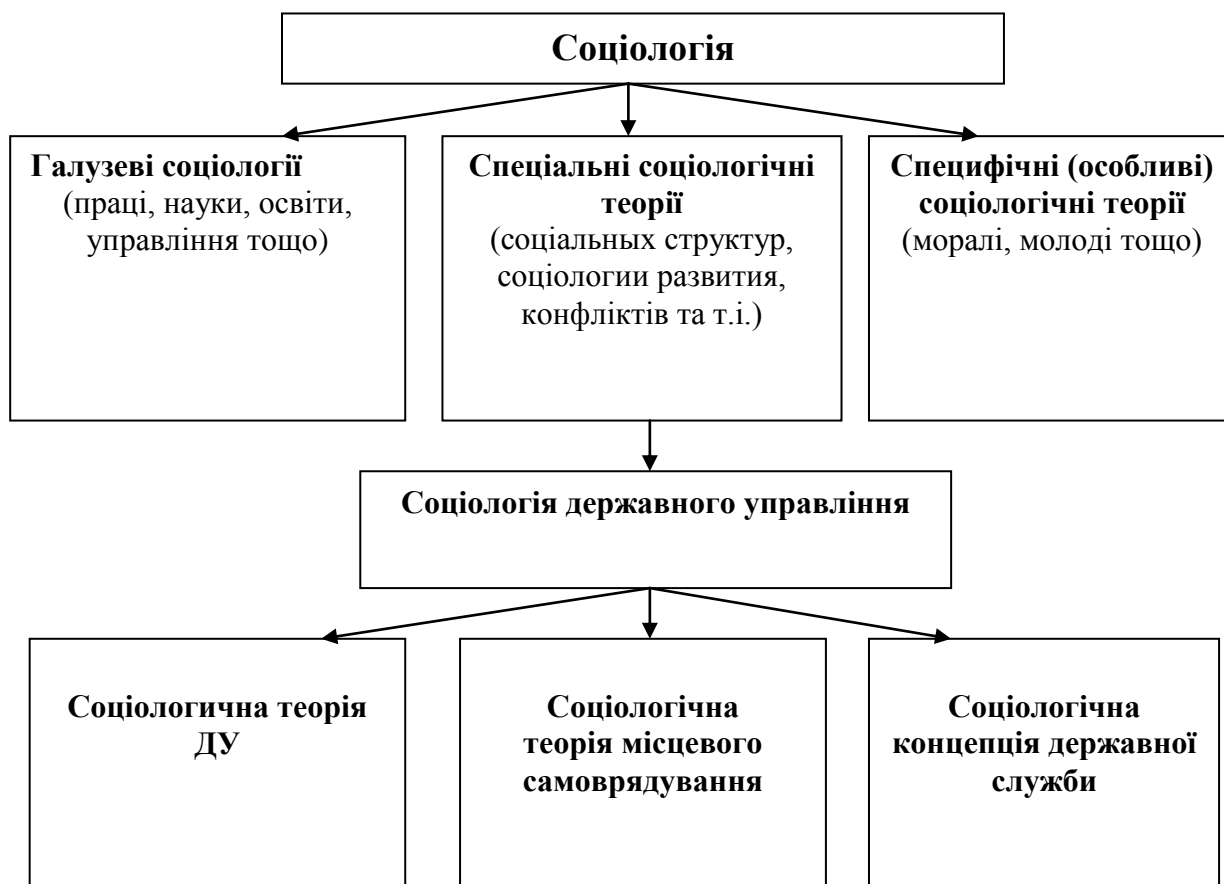
Значущим елементом соціальної та ресурсної бази є участь громадян у прийнятті рішень та взаємодія з органами місцевого самоврядування. Розвинута система громадської участі сприяє створенню ефективної та відповідальної влади, яка враховує реальні потреби місцевого населення.

Отже, соціальна та ресурсна база місцевого самоврядування взаємодіє для забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя громадян на локальному рівні.

3 Соціологія державного управління як наукова дисципліна.

Соціологія державного управління (СДУ) -це самостійна, спеціальна соціологічна дисципліна, наукова теорія, що досліджує закономірності, принципи, форми і методи цілеспрямованого управлінського впливу держави на процеси, що протікають в суспільстві, з метою їх впорядкування і

забезпечення соціально-адекватного функціонування його основних інститутів, в інтересах успішного розвитку.

Основних завдань соціології державного управління як науки, насамперед, це:

- 1) вивчення змісту і специфіки управлінських відносин у системі «держава» – «суспільство» – «особистість» – «носії державної влади»;
- 2) уточнення та постійний контроль досягнення соціальних цілей державного управління на основі критеріїв соціальної адекватності;
- 3) прогнозування наслідків виконання рішень, прийнятих та виконаних органами державного управління;
- 4) визначення шляхів удосконалення управлінської діяльності державного апарату;
- 5) з'ясування соціальних умов ефективності функціонування механізмів державного управління;
- 6) формування вимог до морально-психологічних, інтелектуальних, професійних, етичних та інших характеристик діяльності людей, що виконують функції державного управління та місцевого самоврядування;
- 7) проектування роботи механізму, що забезпечує виключення або максимальне пом'якшення політичної компоненти в практиці державного управління.

Об'єктом СГУ слід визначати процеси впливу держави (керуючі безпосередньо або регулюють) на суспільство в його складових елементах (як системи) з метою виконання ним основних функцій держави (за визначенням - внутрішніх і зовнішніх).

Предметом СГУ - виступають закономірності формування і розвитку зв'язків і відносин з реалізації владних повноважень державою в системі координат «особистість - суспільство», «громадянин - орган влади», «органи держуправління - держава», а також вдосконалення процесів управління всіма сферами життя суспільства.

Специфіка об'єкта і предмета соціології державного управління вимагає і певної специфічності методологічного забезпечення даної наукової дисципліни. Це має бути комплексна теоретична парадигма, яка об'єднує системний, діяльнісний і соціальний підходи. Можливо, що такий парадигмальний комплекс буде викликати певні труднощі в його використанні, з огляду на недостатню гнучкість конструкції. Але це актуально тільки на перших кроках, коли необхідно враховувати питому вагу становлять її частин, в контексті специфіки вирішуваних завдань. Цілком можливо її визначення як «системно-соціально-діяльнісної» методологічної моделі, яка повинна реалізовуватися в процесі соціологічного аналізу державного управління, такі методологічні принципи.

По-перше, принцип системного підходу, який представляється єдиним шляхом до розгляду держави з його органами державного управління в якості соціальної підсистеми. Будучи, по своєму призначенню, що управляє системою держава залишається тільки однією з безлічі громадських підсистем і, як важливо помітити, не єдиним системоутворюючим елементом.

По-друге, принцип діяльнісного підходу, який може бути представлений як шлях для розгляду системи держуправління з позицій структури і функцій діяльності, при якому планування, мотивація, організація та контроль можуть також розглядатися як постановка цілей, прийняття рішення, власне управлінський вплив як процес функціонування керуючої системи - держави. У такому підході відкривається можливість органічної сполуки в науковому аналізі принципів діяльнісного і процесуального підходів. Це створює передумови для більш широкого бачення проблематики державного управління як за цілями, механізмам функціонування, так і за оцінкою результатів. Саме така логіка дозволяє переходити, наприклад, від аналізу механізмів державного управління до інтегрованого державного управлінського механізму.

По-третє, принцип особистісного підходу, при якому пріоритетними є права громадянина конкретної держави, даної людини. Держава повинна шукати шляхи для реалізації своїх функцій таким чином, щоб особистість, її права, була захищена і готова виконувати свій громадянський обов'язок. Наполягаючи на правах особистості, слід уберегти себе від спокуси згадки про громадянські обов'язки. Їх єдність дозволяє без «перекосів» розуміти сутність держави як суспільного інституту, створеного для надання різного

роду послуг своїм громадянам, але має право вимагати від них підтримки дій, спрямованих на виконання основних державних функцій.

По-четверте, саме з цим пов'язаний принцип соціальної адекватності всього спектра управлінських впливів держави на всі форми суспільного життя. У такому контексті, соціально-адекватне управління –сутнісна характеристика високоефективної моделі управління, яка:

- орієнтована в майбутнє;
- повністю адаптована до функціонування в конкретній соціальній системі для максимального використання її соціально-економічного і психокультурного потенціалів;
- направляє управлінські впливу, переважно в площині самоорганізаційних процесів;
- резонує на всіх рівнях управління з найважливішими ментальними характеристиками соціуму, в тому числі його регіональних складових;
- виступає інструментом узгодження управлінських зусиль по рівнях і уточнення їх спектра, зумовлений системною природою управління.

По-п'яте, принцип соціальної компетентності органів держуправління.

Говорячи про методи СГУ, слід зауважити, що для соціології державного управління можливе застосування всього спектру *загальнонаукових методів* дослідження. До їх числа слід відносити:

- комплекс аналітичних методів;
- методи синтезу нової управлінської реальності для суспільних процесів;
- методи моделювання (від створення дескриптивних моделей до побудови теоретичних конструкцій з можливостями прогнозування наслідків їх впровадження в практику державного управління як одного з різновидів соціального управління);
- експериментальні методи на основі покрокових, зважених інноваційних підходів, але з найповнішою мірою відповідальності за наслідки планування, організації та здійснення таких експериментів.

ТЕМА 4. СОЦІОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ТА НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.

1. Соціальна обумовленість функціонування органів державної служби та місцевої влади.
2. Державна служба та місцеве самоврядування в Україні як соціальні інституції.
3. Теоретичні засади формування соціологічної концепції державної служби.
4. Соціологічний профіль держслужбовця та працівника органу місцевої влади.

5. Світовий досвід функціонування органів державної служби та місцевої влади.

1 Соціальна обумовленість функціонування органів державної служби та місцевої влади.

Функціонування органів державної служби та місцевої влади невіддільно пов'язане із соціальними аспектами сучасного суспільства. Органи державної служби є ключовим елементом системи управління та відіграють визначальну роль у забезпеченні ефективного функціонування державних структур та реалізації стратегій уряду.

Однією з головних соціальних функцій органів державної служби є вирішення потреб та проблем громадян. Вони мають відстоювати інтереси різних верств населення та забезпечувати доступ громадян до необхідних соціальних послуг. Крім того, важливою є роль в управлінні соціально-економічними процесами з метою забезпечення стабільного розвитку суспільства.

Співпраця органів державної служби та місцевої влади визначається активною взаємодією з громадськістю. Врахування потреб та думки громадян у процесі ухвалення рішень відіграє важливу роль у формуванні демократичного суспільства. Важливим є відкритість для громадськості, врахування її думки та забезпечення активної участі у процесах прийняття рішень.

Окрім цього, соціальна обумовленість включає забезпечення рівноправ'я та рівності перед законом. Органи державної служби повинні гарантувати всім громадянам однакові можливості та захищати їхні права незалежно від соціального статусу чи інших параметрів.

У цілому, соціальна обумовленість функціонування органів державної служби та місцевої влади є ключовою для побудови справедливого, демократичного та розвинутого суспільства.

Державна служба та місцеве самоврядування в Україні як соціальні інституції.

Державна служба та місцеве самоврядування в Україні виступають ключовими соціальними інституціями, що забезпечують ефективне функціонування держави та сприяють взаємодії між владою та громадянами.

Державна служба в Україні є системою професійної діяльності, спрямованою на виконання функцій і завдань держави. Спеціалісти державної служби виконують важливі ролі у формуванні та реалізації державної політики, забезпечуючи стабільність та розвиток суспільства. Важливою характеристикою державної служби є її аполітичність, незалежність та забезпечення високого рівня професійності службовців.

Місцеве самоврядування є складовою частиною системи громадського управління та є фундаментом локальної демократії. Місцеві ради та влада

приймають рішення на рівні громад та забезпечують реалізацію програм і проектів, спрямованих на поліпшення якості життя громадян. Важливим аспектом є забезпечення рівних можливостей для всіх мешканців місцевості та їх участь у процесах прийняття рішень.

Соціальна роль державної служби та місцевого самоврядування включає в себе такі аспекти, як забезпечення соціальної справедливості, захист прав та свобод громадян, створення умов для зростання якості життя. Взаємодія цих інституцій здійснюється на основі прозорості, відкритості та участі громадян у прийнятті важливих рішень.

Отже, державна служба та місцеве самоврядування в Україні є важливими соціальними інституціями, спрямованими на забезпечення розвитку суспільства та задоволення потреб громадян на різних рівнях влади.

2 Теоретичні засади формування соціологічної концепції державної служби.

Розглядаючи концепцію (від лат. – conceptio) як систему поглядів на те чи інше розуміння явищ, процесів, можна дати визначення концепції державної служби з позицій соціологічної науки.

Соціологічна концепція державної служби – це система поглядів:

- на місію державної служби в суспільстві, виходячи з його відповідності принципам соціальної адекватності;
- місце, яке вона займає в структурі суспільства і соціальні запобіжники його зміни;
- соціально-правові та морально-етичні критерії і умови її ефективного функціонування;
- умови розвитку комплексу відносин у суспільстві, соціологічний моніторинг, який за системою індикаторів, орієнтований на виключно професійну, незалежну від політичної кон'юнктури діяльність з надання управлінських послуг громадянам, жителям певних адміністративно-територіальних одиниць;
- соціальні механізми забезпечення коригування діяльності в залежності від суспільної оцінки у вигляді громадської думки щодо результативності державної служби в цілому та окремих держслужбовців або осіб, які займають посади в органах місцевого самоврядування;
- аналіз спектру моделей відносин, що складаються в процесі функціонування державної служби в соціальному середовищі в системі координат: «державні службовці (чиновники органів місцевого самоврядування)» – «громадянське співтовариство (територіальні громади)».

Таким чином, соціологічна концепція державної служби може бути визначена як теоретичний конструкт, з позицій комплексного «системно-соціально-діяльного» підходу, який створює теоретичні умови для дослідження закономірностей, принципів, форм і методів виконання державною службою свого соціального призначення та вибору шляхів для максимально повного задоволення громадськістю від реалізації її основних

функцій, рішення держслужбовцями поставлених питань з благоустрою, регулювання і забезпечення бажаного рівня суспільного буття.

Соціологічна концепція державної служби дозволяє в умовах її практичного застосування забезпечувати досягнення, в процесі функціонування, такого комплексу якостей, які можуть забезпечувати соціальну адекватність державного управління.

У такому разі об'єктом соціологічної концепції державної служби, повинні виступати процеси реалізації в практиці функціонування органів державного (місцевого) самоврядування професійними зусиллями держслужбовців (посадових осіб місцевого самоврядування) владних повноважень з метою ефективного вирішення питань соціально-політичного, економічного і культурного життя українських громадян (мешканців певних адміністративно - територіальних одиниць України).

Предметом соціологічної концепції державної служби повинна розглядатися вся сукупність відносин, що складаються в процесі функціонування державної служби в суспільстві. Така сукупність повинна включати використання професійних можливостей чиновників всіх рівнів державної (місцевої) влади, оцінку їх діяльності за допомогою громадської думки, рівня задоволеності громадян результативністю діяльності органів влади, виконанням свого соціального призначення – надання адміністративних послуг громадянам.

Соціологічний профіль держслужбовця та працівника органу місцевої влади.

«Соціологічний профіль» держслужби може бути побудований за критеріями:

- 1) усвідомлення потреби в залученні до співпраці пересічних громадян» – «їх готовності до участі у вирішенні суспільних проблем і здатність вирішувати»;
- 2) «здатність надавати адміністративні послуги в обсязі, цінуються суспільством» – «задоволеність рівнем надання таких послуг відповідними владними органами»;
- 3) «потреба в підтримку впроваджуваних заходів владою всіх рівнів» – «ступінь довіри до влади, наявність «кредиту довіри»;
- 4) «ступінь професіоналізму держслужбовців» – «рівень очікувань повноти виконання владних функцій».

Світовий досвід функціонування органів державної служби та місцевої влади.

На світовому рівні існує різноманітність моделей та підходів до організації органів державної служби та місцевої влади. Зокрема, англосаксонська, французька, змішана та радянська моделі надають приклади різних підходів до управління суспільством та державними структурами.

1. Англосаксонська модель:

- Орієнтована на принципи децентралізації та лімітованого втручання держави.

- Зосереджена на забезпеченні свободи та автономії місцевих громад у вирішенні внутрішніх питань.

- Сприяє розвитку самоврядування та громадянської ініціативи.

2. Французька модель:

- Централізована система, де держава відіграє ключову роль у прийнятті рішень та контролі.

- Акцентується на виконанні державних політик та забезпеченні їхньої єдності в усій країні.

- Забезпечує суцільну координацію між різними рівнями влади.

3. Змішана модель:

- Об'єднує елементи англосаксонської та французької систем.

- Надає місцевим громадам значний ступінь автономії, але з обов'язковим виконанням загальних стандартів та директив.

4. Радянська модель:

- Заснована на централізованому плануванні та керуванні зверху.

- Визначала єдиний центр прийняття рішень та його реалізацію на різних рівнях влади.

Світовий досвід показує, що ефективність систем місцевого самоврядування визначається врахуванням історичних, культурних та економічних особливостей кожної країни. Моделі влади можуть змішуватися або адаптуватися для досягнення балансу між автономією та державним контролем.

ТЕМА 5. СОЦІОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ.

1. Соціальні об'єкти та суб'єкти державної політики.

2. «Державна політика» чи «публічна політика»?

3. Державна молодіжна політика.

4. Політична соціалізація.

5. Фемінізм і державна політика.

Соціальні об'єкти та суб'єкти державної політики.

Соціальні об'єкти державної політики:

1. Громадяни:

- Громадяни виступають основним соціальним об'єктом державної політики. Забезпечення їхніх прав та свобод, а також забезпечення соціальної справедливості та добробуту є ключовим завданням. Державна політика включає в себе заходи, спрямовані на поліпшення умов життя, доступ до освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

2. Соціальні групи:

- Різні соціальні групи, які об'єднуються за спільними інтересами чи характеристиками, також є об'єктом впливу державної політики. Це може охоплювати підтримку вразливих категорій, зменшення соціально-економічних різниць між різними групами населення та створення рівних можливостей для всіх.

3. Територіальні групи:

- Державна політика також спрямована на забезпечення рівномірного розвитку різних регіонів. Соціально-економічні різниці між регіонами можуть стати об'єктом регулювання для створення більш справедливого суспільства.

4. Соціальні інституції:

- Освіта, охорона здоров'я, культура та інші соціальні інституції грають ключову роль у формуванні людського капіталу та забезпеченні соціального розвитку. Державна політика може впливати на їхню діяльність та розвиток, наприклад, за допомогою фінансування та регулювання стандартів

Соціальні суб'єкти державної політики:

1. Держава:

- Держава виступає основним суб'єктом формулювання та реалізації соціальної політики. Вона гарантує права та обов'язки громадян, сприяє соціальній стабільності та вирішенню актуальних соціальних проблем.

2. Політичні партії:

- Політичні партії активно взаємодіють із суспільством через політичний процес. Вони формулюють соціальні позиції та вносять рекомендації для державних органів. Ідеологія партій може впливати на соціальні програми.

«Державна політика» чи «публічна політика»?

Терміни "державна політика" та "публічна політика" є ключовими в політології та вивченні суспільних відносин. Хоча вони іноді використовуються як синоніми, у них є різниця, що визначається контекстом та підходом до визначення.

Державна політика:

Державна політика орієнтується на здійснення урядом стратегічних рішень та дій у різних сферах суспільства. Це включає в себе формулювання та реалізацію стратегій у сферах економіки, соціального захисту, освіти, зовнішніх відносин та інших областях. Державна політика спирається на законодавчу базу та визначається офіційними структурами влади.

Публічна політика:

Публічна політика взаємодіє з діяльністю державних і недержавних суб'єктів, об'єднуючи зусилля громадян, громадських організацій та владних інституцій. Це більш широкий підхід, оскільки враховує участь громадянства в формулюванні та виконанні політики. Публічна політика також враховує

плюралізм думок і інтересів, що розглядаються як важливі складові суспільної динаміки.

Заключення:

Хоча терміни "державна політика" та "публічна політика" можуть використовуватися іноді як синоніми, їхня різниця полягає в тому, що перший наголошує на урядовому підході, тоді як другий враховує активну роль громадянського суспільства в формулюванні та реалізації стратегій. У реальних ситуаціях ці терміни переплітаються, підкреслюючи взаємодію держави та громадян для досягнення спільних цілей.

Державна молодіжна політика.

ЗАКОН УКРАЇНИ Про основні засади молодіжної політики(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 28, ст.233

Стаття 3. Мета, завдання та пріоритети молодіжної політики

1. Метою молодіжної політики є створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті.

2. Основними завданнями молодіжної політики є:

1) створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень;

2) підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного потенціалу, у тому числі для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб;

3) формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді;

4) сприяння інституційному розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, молодіжних центрів, посилення їхньої ролі у процесі соціалізації молоді;

5) розвиток молодіжної інфраструктури;

6) розвиток національного та міжнародного молодіжного співробітництва.

3. Держава у визначеному законом порядку сприяє створенню умов для:

1) забезпечення соціальних гарантій, створення механізмів соціалізації та інтеграції молоді в суспільні процеси, соціального захисту та підтримки молодих осіб;

2) залучення молоді до участі у громадському житті, до прийняття рішень на всіх етапах формування та реалізації молодіжної політики;

3) здобуття молоддю компетентностей, необхідних для особистісного і професійного розвитку, забезпечення громадянської освіти молоді;

4) інституційного розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, молодіжних центрів;

5) діяльності суб'єктів молодіжної роботи;

6) формування, оптимізації та розвитку молодіжної інфраструктури, доступної для молоді;

7) налагодження національного та міжнародного молодіжного співробітництва, у тому числі програм мобільності та міжнародних молодіжних обмінів, проектів співпраці та стратегічного партнерства щодо поширення успішних практик молодіжної роботи, зміцнення зв'язків з молодими закордонними українцями;

8) розроблення, впровадження та розвитку освітніх програм для молодіжних працівників, членів молодіжних та дитячих громадських об'єднань;

9) запровадження нових форм, методів та інструментів молодіжної роботи, у тому числі щодо розвитку освітніх, інформаційних та інших електронних молодіжних ресурсів, систем дистанційного надання послуг для молоді;

10) інтеграції молоді з тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб до українського соціокультурного простору;

11) координації зусиль та забезпечення взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами молодіжної роботи.

4. Пріоритети молодіжної політики визначаються Національною молодіжною стратегією.

Стаття 4. Принципи молодіжної політики

1. Молодіжна політика в Україні здійснюється з дотриманням таких принципів:

1) рівності прав дітей та молоді - недопущення надання привілеїв чи встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, мови, етнічного чи соціального походження, сімейного чи майнового стану, місця проживання або іншими ознаками;

2) участі молоді - створення механізмів та гарантій залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні та реалізації молодіжної політики, повага до поглядів та переконань молоді;

3) обґрунтованості - всі рішення з питань молодіжної політики формуються відповідно до потреб і прагнень української молоді, що визначаються за результатами соціологічних опитувань, статистичної інформації, наукових досліджень з урахуванням національного та міжнародного досвіду;

4) міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії - залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики.

Політична соціалізація.

Політична соціалізація — процес залучення особи до участі у виробленні політики.

Політична соціалізація — це процес засвоєння індивідом протягом його життя певної системи політичних знань, соціальних норм, політичних цінностей того суспільства, до якого він належить.

Сучасна теорія політичної соціалізації пройшла в своєму розвитку три основних етапи:

Перший етап (1950-60-ті рр.) У рамках біхевіористської парадигми, що переважала в політичній науці в 50-60-х рр., процес політичної соціалізації інтерпретувався як вплив політичного середовища на особистість шляхом передачі визначених моделей поведінки через систему організованих суспільних інститутів і цінностей.

В цей період розробляється концепція “стійкості дитячих і юнацьких уявлень про політику”, в рамках якої були сформульовані такі головні теоретичні припущення: по-перше, уявлення про політику, засвоєні в дитячий період, згодом залишаються незмінними, і, по-друге, уявлення, настанови, засвоєні у дитячому віці, мають більш істотний вплив у порівнянні з більш пізніми орієнтаціями. Саме ці положення згодом піддавалися найбільш серйозній критиці.

Другий етап (1970 — початок 80-х рр.). У цей період процес політичної соціалізації розглядається як “вертикальна” передача системи цінностей і моделей сприйняття політичної реальності від політичного режиму до особистості. А гіпотеза про визначальну роль сім'ї в процесі соціалізації була піддана критиці і переосмисленню (зокрема, вчені Р. Найемі і Б. Собешек у 1977 р. у порівняльному дослідженні впливу на соціалізацію родини, школи, однолітків, медіа і політичних подій з'ясували, що вплив родини є не настільки вирішальним, а зв'язок між політичними орієнтаціями батьків і дітей дуже слабкий).

Третій етап (з середини 1980-х рр.) – Пов’язується з процесами політико-економічної та соціокультурної трансформації в країнах колишнього соціалістичного табору, громадяни яких із середини 80-х років намагаються з тим чи іншим ступенем успішності впровадити зовсім нову для них, ліберально-демократичну систему цінностей. Це змусило дослідників переглянути тезу про незмінність і стійкість дитячих і юнацьких уявлень про політику. Тому в останні десятиріччя ХХ ст. у теорії політичної соціалізації також відбулися зміни і перегляд багатьох положень, що стосуються пояснення механізмів, агентів і результатів процесу політичної соціалізації.

У літературі широко використовуються моделі політичної соціалізації, запропоновані американським ученим Р. М. Мерельманом. Він виділив чотири таких моделі:

Перша – системна – характеризується формуванням позитивного ставлення до влади, правового порядку, традиційним інститутам. Найважливішими агентствами соціалізації є школа і сім’я, а також оточення, особистості, її однолітки.

Друга модель – гегемоністська – формує молодь, вороже налаштовану проти будь-якої соціальної та політичної системи, крім «своєї». Ведучими агентствами в цій моделі є засоби масової інформації.

У третій моделі – плюралістичної – цілями соціалізації є формування уявлень громадян про свої політичні інтереси, бажання участі в їх реалізації, високого рівня громадянської активності. В результаті громадяни стають прихильні певним політичним групам і можуть їх вільно змінювати в залежності від результатів політики і ступеня реалізації своїх інтересів. Агентствами є школа, батьки, засоби масової інформації, партії та групи інтересів.

Четверта модель – конфліктна – зводиться до формування лояльності до певної групи і готовність підтримати її в боротьбі проти інших груп. Агентствами соціалізації є органи пропаганди та агітації, що представляють інтереси групи.

Перша (системна) модель соціалізації більшою мірою характерна для англо-американської культури. Друга (гегемоністська) – для країн незахідних цивілізації. Третя (плюралістичної) – властива континентально-європейській культурі. Остання модель (конфліктна) характерна для закритих (авторитарних) політичних систем.

Фемінізм і державна політика.

Фемінізм та державна політика взаємодіють у складних соціокультурних умовах, впливаючи одне на одного та визначаючи напрямки розвитку гендерних відносин у сучасному суспільстві. Фемінізм як соціальний рух акцентує на рівність прав і можливостей для жінок, а його вплив на державну політику можна розглядати на кількох рівнях.

Гендерна рівність у політиці:

Фемінізм адвокатує за активну участь жінок у політиці та прийняття рішень. Проблеми нерівності стають об'єктом уваги, та феміністичні рухи можуть висувати вимоги щодо врахування гендерних питань у політичних програмах та законах.

Фемінізм і публічна політика:

Феміністичний погляд впливає на формулювання та виконання публічної політики. Жінки стають активними учасниками процесу прийняття рішень, і питання, які стосуються репродуктивних прав, насильства щодо жінок та інших гендерних питань, визначають публічні обговорення.

Фемінізм і державні структури:

Фемінізм впливає на склад та функціонування державних структур. Вимагається забезпечення гендерної рівності у кадровій політиці та прийняття заходів для забезпечення жінкам рівних можливостей у сферах влади та управління.

Фемінізм і міжнародні відносини:

Гендерна проблематика стає важливою складовою міжнародних відносин. Фемінізм впливає на політику щодо прав людини, миротворчості, а також бореться з сексизмом та насильством, що виникають у контексті глобальних конфліктів.

Висновок:

Фемінізм і державна політика тісно переплітаються в сучасному світі. Це взаємодія сприяє створенню більш рівноправного та справедливого суспільства, в якому гендерні різниці враховуються та подолуються. Жінки стають важливими агентами змін, а фемінізм визначає гендерні відносини не лише у державі, але й на міжнародній арені.

ТЕМА 6. СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ.

- 1. Соціологічна сутність політичних режимів.**
- 2. Соціологічна типологія політичних режимів.**

1 Соціологічна сутність політичних режимів.

Соціологічне вивчення політичних режимів дозволяє глибше розуміти динаміку суспільства через призму політичної влади та її впливу на різні соціальні групи. Зазначимо деталізовані аспекти цього підходу:

1. Структурна аналіз влади: Соціологічний підхід дозволяє розглядати владу як складну соціальну структуру, вивчаючи її інституціональні виміри, внутрішні взаємодії та вплив на різні рівні суспільства.

2. Роль інститутів влади: Аналізуючи політичні інституції (парламент, виконавча влада, судова система), соціологія допомагає розкрити їх функції, взаємовідносини та вплив на різні соціальні групи.

3. Участь громадянського суспільства: Соціологія політики акцентує увагу на ролі громадянського суспільства у взаємодії з політичними режимами, досліджуючи групи, інтереси та рівень участі в політичному процесі.

4. Легітимність влади: Соціологічний аналіз визначає, наскільки влада є прийнятною для громадян, враховуючи їхні переконання, цінності та очікування. Розуміння легітимності важливо для прогнозування стабільності політичного режиму.

5. Соціальні конфлікти та масова думка: Соціологія політики дозволяє вивчати динаміку громадської думки, ідентифікувати соціальні конфлікти та аналізувати їхні причини та наслідки.

6. Соціокультурний контекст: Аналіз політичних режимів у соціокультурному контексті дозволяє враховувати вплив культурних аспектів, які формують ставлення до влади та політичних процесів.

2 Соціологічна типологія політичних режимів.

Соціологічна типологія політичних режимів визначається на основі взаємодії між владою та суспільством. Існують різні класифікації, але основні типи включають:

1. Демократія:

- Ліберальна демократія: Характеризується представницькою владою, розділенням влади та захистом прав і свобод громадян.

- Соціальна демократія: Акцент на соціальній справедливості, збереження капіталістичної економіки, але з елементами соціального захисту.

2. Авторитаризм:

- Тоталітаризм: Загальний контроль держави над усіма аспектами суспільства, включаючи економіку, культуру та особисте життя громадян.

- Авторитаризм: Сильна централізація влади, обмежені політичні права громадян, але з більшою гнучкістю порівняно з тоталітаризмом.

3. Тоталітаризм:

- Комунізм: Влада контролюється однією партією, плануванням економіки та призначенням лідера.

- Фашизм: Сильний націоналістичний підхід, державний контроль над приватним сектором та акцент на авторитарних лідерів.

4. Моноархія та конституційна монархія:

- Моноархія: Влада зазвичай успадковується, має необмежену владу.

- Конституційна монархія: Монарх обмежений конституцією та парламентом, влада розділена.

5. Олігархія та технократія:

- Олігархія: Влада зосереджена в руках невеликої групи осіб або корпорацій.

- Технократія: Правління експертами, часто в галузі техніки чи науки, з акцентом на раціональне управління.

Ці типи можуть виявляти різні модифікації та комбінації, а їх характеристики можуть змінюватися від країни до країни. Важливо враховувати, що соціологічна типологія політичних режимів надає можливість вивчення впливу цих режимів на соціальну динаміку та взаємовідносини в суспільстві.

ТЕМА 7. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ РИСИ.

- 1. Поняття соціального управління, його система та види.**
- 2. Поняття державного управління, його основні риси та принципи.**
- 3. Співвідношення державного управління і державної виконавчої влади.**

1 Поняття соціального управління, його система та види.

Соціальне управління – це управління, здійснюване у людському суспільстві, людьми стосовно людей. І суб'єкт, і об'єкт управління представлені тут людиною. Отже, в управлінських системах, які функціонують у соціальному середовищі, головним і провідним є людський фактор.

Управління має місце практично у кожному суспільстві і у будь-якому людському колективі. Залежно від історичних, екологічних, політичних та інших обставин можуть змінюватися його цілі, форми, методи. Незмінною залишається необхідність в управлінні.

Соціальне управління спрямоване на впорядкування та узгодження колективних дій людей для досягнення мети, яка стоїть перед ними. Об'єктивна необхідність виникнення та розвитку управління в соціальній сфері обумовлена суспільним характером праці.

Управління само по собі не створює ніяких духовних і матеріальних цінностей, але воно сприяє оптимізації відповідних зусиль окремих виконавців.

Сутність управління виявляється у діяльності, яка за своїм змістом є впливом на волю і поведінку людей, їх взаємовідносини і спільні дії. Такий вплив не виникає сам по собі. Рушійною силою управління виступають інтелект і воля людини. Завдяки цьому управлінський вплив є цілеспрямованим, тобто визначає напрямки спільної діяльності, її проміжні і кінцеві результати.

Управління необхідне там і тоді, де і коли виникає потреба в об'єднанні дій певної кількості людей заради досягнення спільної мети. Кожна людина сама керує своїми вчинками, але для того, щоб група людей здійснила певні

узгоджені дії, необхідно визначити спільні цілі, шляхи їх реалізації і спрямувати на їх досягнення поведінку кожного члена спільноти. В цьому полягає організуюча спрямованість управління.

Організовувати – означає розподіляти людей у просторі та за функціями, забезпечувати їх місцями роботи і засобами праці, налагоджувати їх взаємодію у праці та суспільному житті, розширювати їхні творчі можливості шляхом узгодження і концентрації їх зусиль.

Отже, соціальне управління – це здійснення цілевстановлюючого, організуючого і регулюючого впливу на спільну (колективну) діяльність людей з метою ефективного досягнення загальних результатів відповідно до реальних суспільних потреб.

2 Поняття державного управління, його основні риси та принципи.

В широкому сенсі державне управління визначається як сукупність усіх видів діяльності держави, тобто всіх форм реалізації державної влади в цілому. Таке розуміння дозволяє відокремити державні органи з управлінської діяльності від недержавних.

У вузькому сенсі державне управління являє собою діяльність держави в особі спеціальних державних органів – органів виконавчої влади. В даному випадку державне управління розглядається як діяльність, спрямована на виконання законів та інших нормативно-правових актів шляхом різних форм владного впливу на об'єкти управління.

Державне управління – це самостійний вид державної діяльності, який носить підзаконний, виконавчо-розпорядчий характер, органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій і завдань держави в процесі регулювання економічної, соціально-культурної та адміністративно-політичної сфер.

Сутність державного управління проявляється в його необхідності, суспільній обумовленості і цільовій спрямованості.

Необхідність державного управління випливає з необхідності забезпечення реалізації політики держави, спрямованої на ефективне використання природних, трудових, матеріальних, інформаційних ресурсів, гарантування прав і свобод людини.

Громадська обумовленість державного управління пояснюється тим, що його цілі і зміст залежать, з одного боку, від стану і структури керованого громадського відносини, а з іншого – від місця і ролі держави в суспільстві, а також від взаємовідносин та характеру діяльності окремих державних органів.

Цільова спрямованість державного управління означає необхідність досягнення максимальних результатів при мінімальному використанні матеріальних, трудових, фінансових та інших засобів.

Ознаки державного управління:

- проявляється за допомогою спільної діяльності людей, організовує їх для такої діяльності у відповідні колективи та організаційно оформлює;
- ставить перед собою мету впорядкування спільної діяльності шляхом забезпечення погоджених індивідуальних дій учасників такої діяльності за допомогою впливу на їх поведінку (волю);
- виступає в ролі регулятора управлінських взаємовідносин, що виникають між суб'єктом і об'єктом у процесі реалізації функцій соціального управління;
- є владним, оскільки базується на підпорядкуванні волі учасників управлінських відносин;
- має особливий апарат реалізації через організаційно оформлені групи людей.

Принципи державного управління – це основоположні ідеї, наукові положення даного виду державної діяльності. Деякі автори відзначають, що принципи державного управління – це його позитивні закономірності, пізнані наукою і практикою і охарактеризовані у відповідних поняттях.

Виділяють такі групи принципів державного управління:

а) соціально-політичні (демократизм, участь населення в управлінській діяльності держави; рівноправність осіб різних національностей; рівність усіх перед законом; законність; гласність і врахування громадської думки; об'єктивність). Ця група принципів характеризується тим, що вона поширюється на всі сфери управлінської діяльності, а самі принципи закріплюються, як правило, в Конституції України та законах України;

б) організаційні принципи побудови апарату державного управління (галузевої, функціональний, територіальний). Вони є базою для визначення й розподілу компетенції між органами державного управління, створюючи, таким чином, єдиний механізм державного управління, який повинен функціонувати ефективно, не допускаючи паралелізму і дублювання;

в) організаційні засади функціонування (діяльності) апарату державного управління (нормативність діяльності, єдиноначальність, колегіальність, поділ управлінської роботи, відповідальність за прийняті рішення, оперативна самостійність). Дана група принципів спрямована на визначення змісту діяльності конкретних органів державного управління, забезпечення дієвості управлінських процедур, ефективність управлінських рішень.

Поряд з поділом принципів на групи найбільш часто пропонується їх класифікація на види, а саме:

а) загальносистемні: об'єктивності державного управління; демократизму державного управління; правової упорядкованості державного управління; законності державного управління; поділу влади в державному управлінні; публічності державного управління;

б) структурно-цільові: узгодженості між собою цілей державного управління за основними параметрами; взаємодоповнюваності цілей, при

якій одна мета сприяє іншій; підпорядкованості приватних, локальних цілей загальним цілям державного управління;

в) структурно-функціональні: диференціації і фіксування функцій шляхом видання правових норм і закріплення управлінських функцій в компетенції органів державного управління; достатньої різноманітності, яка вимагає, щоб управлінські функції щодо того чи іншого об'єкта управління за кількістю і змістом відповідали різним управлінським запитам останнього; відповідності управлінського впливу реальним вимогам та запитам об'єктів управління;

г) структурно-процесуальні: відповідності елементів (методів, форм, стадій) управлінської діяльності органів державного управління їхнім функціям; конкретизації управлінської діяльності і особистої відповідальності за її результати; стимулювання раціональної і ефективної управлінської діяльності.

3 Співвідношення державного управління і державної виконавчої влади.

Виконавча влада не ототожнюється з державним управлінням, яке характеризується як вид державно-владної діяльності. Питання про їх співвідношення постає у зв'язку з тим, що державне управління розглядають як виконавчо-розпорядчу діяльність, яка здійснюється системою органів виконавчої влади.

Розглядаючи співвідношення виконавчої влади та державного управління, слід виходити з того, що категорія "виконавча влада" є політико-правовою, а категорія "державне управління" – організаційно правовою. Єдине, що їх об'єднує, це виконавча спрямованість.

Державне управління здійснюється в межах системи органів виконавчої влади та іншими органами державної влади, не названими в чинному законодавстві України виконавчими та виявляється в діяльності різних ланок державного апарату, які за своєю сутністю є органами державного управління.

Виконавча влада представлена в механізмі поділу влад органами виконавчої влади та реалізується не лише у формі державного управління, а й у різних інших формах державної діяльності.

Державне управління певною мірою реалізується поза межами виконавчої влади, так само і виконавча влада реалізується поза межами державного управління.

Державна управлінська діяльність завжди була і є необхідною. Основне полягає в обов'язкових змінах форм і методів цієї діяльності, що диктуються умовами суспільного розвитку.

Таким чином, суть проблеми співвідношення виконавчої влади і державного управління характеризується рядом факторів. Свідченням тому є те, що в деяких випадках їм властиві як загальні риси, так і відмінні за деякими важливими ознаками.

Так, виконавчу владу і державне управління здійснюють виконавчі органи. Але до органів управління відносяться адміністрації державних підприємств, установ чи організацій, які не є виконавчими органами. В той самий час поняття "суб'єкт виконавчої влади" та "орган виконавчої влади" тотожні.

Адміністративне право виступає необхідним і важливим інструментом управління суспільним процесом в суспільстві. Кордони адміністративно-правового регулювання пов'язані з діяльністю органів виконавчої влади, які охоплюють суспільні відносини управлінського характеру та складаються в даній сфері державної діяльності з керівництва економікою, соціальною сферою та культурою, а також адміністративної діяльності.

Адміністративне право розглядається як сукупність правових норм, регулюючих суспільні відносини у сфері державного управління. Його основу складає адміністративне законодавство – система правових актів, в яких знаходять своє зовнішнє проявлення адміністративно-правові норми (тільки ті, що відносяться до управлінської діяльності).

Зараз у системі адміністративного регулювання основне місце відводиться:

- охороні та забезпеченню прав і свобод громадян;
- розробці і реалізації загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку;
- рішенню організаційних проблем державного будівництва (координації і спрямованості праці органів виконавчої влади, забезпеченню зовнішньоекономічної діяльності тощо);
- здійсненню заходів щодо зміцнення законності та правопорядку.

Отже, згідно з наведеним, виконавчу владу представлено в механізмі поділу влади органами виконавчої влади. Державне управління здійснюється в межах цієї системи та іншими державними органами, не названими в Конституції України виконавчими, та виявляється у діяльності різних ланок державного апарату, які за своєю сутністю є органами державного управління. Основне його призначення – виконавча й розпорядча діяльність у

межах, передбачених адміністративним правом, приписами (нормами), що складають адміністративне законодавство.

ТЕМА 8. УНІТАРНА ТА ФЕДЕРАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.

- 1. Централізована унітарна держава.**
- 2. Децентралізована унітарна держава.**
- 3. Договorna федерація.**
- 4. Конституційна федерація.**
- 5. Конституційно-договірні федерації.**

1 Централізована унітарна держава.

Унітарна держава — форма державного устрою, за якого територія держави поділяється на адміністративно-територіальні одиниці (області, провінції, департаменти), а в деяких випадках у складі території можуть бути автономні утворення. Тобто унітарна держава — єдине централізоване утворення, до складу якого не входять інші держави. Звідси розрізняють дві форми унітарних держав — просту і складну.

У простій унітарній державі утворюються лише адміністративно-територіальні одиниці, у складній, поряд з адміністративно-територіальними одиницями, існують і певні автономні територіальні утворення (яскравий приклад – Україна).

Основними рисами унітарної держави є:

територія такої держави, що являє собою єдине ціле, яке поділяється на адміністративно-територіальні одиниці;

приймається і діє одна Конституція;

існує єдине громадянство;

наявність єдиних законодавчих, виконавчих і судових органів.

Україна є унітарною державою. Основними ознаками цієї форми державного устрою є:

Україна має власну територію, яка є єдиною, неподільною, недоторканою і цілісною;

Україна має свої державні кордони, зміна яких, як і зміна території України, без згоди народу України не дозволяється

Україна, як незалежна держава розробляє і приймає свою Конституцію

Україна має власну систему законодавства, на її території забезпечується верховенство права;

Україна має власні законодавчі, виконавчі і судові органи

В Україні існує єдине громадянство

В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування державною мовою України є українська мова

Україна має власні державні символи

2 Децентралізована унітарна держава.

Децентралізована унітарна держава — це форма управління, де владарює центральний уряд, але значна частина владних повноважень передається регіональним чи місцевим органам. Унітарність вказує на те, що влада централізована та зосереджена в одному центрі, але в той же час відбувається передача частини повноважень на різні рівні влади в межах країни.

У такій системі центральний уряд може делегувати певні функції або владні повноваження регіонам чи місцевим органам управління. Це може бути здійснено через створення регіональних адміністративних одиниць, автономій чи інших форм самоврядування.

Децентралізовані унітарні держави часто прагнуть враховувати різноманіття та особливості різних регіонів, забезпечуючи їм певний ступінь автономії. Це може полегшувати вирішення місцевих проблем та забезпечувати більш ефективне управління відповідно до конкретних потреб окремих регіонів.

Договорна федерація – це політичний та конституційний формат державного устрою, що базується на добровільних угодах між різними суб'єктами, які об'єднуються у федерацію. Соціологічний аналіз цього концепту розкриває його вплив на соціальні відносини та взаємодію між різними частинами держави.

3 Договорна федерація

1. Засади Договорної Федерації:

Договорна федерація передбачає, що об'єднання суб'єктів ґрунтується на взаємоприйнятих правилах і домовленостях, а не на юридично визначених нормах чи примусі. Соціологи досліджують, як ці принципи впливають на сприйняття федеративного устрою населенням.

2. Демократія та участь громадян:

Договорна федерація може визначати принципи демократії та участі громадян у прийнятті рішень. Соціологічні дослідження вказують на те, як різні соціальні групи сприймають свій вплив на формування політики в умовах такого федеративного устрою.

3. Гнучкість та адаптивність:

Однією з переваг договорної федерації є її гнучкість та здатність адаптуватися до змін у суспільстві. Соціологи аналізують, як ця гнучкість впливає на розвиток і взаємодію між регіонами або штатами.

4. Розуміння громадською думкою:

Соціологічні дослідження дозволяють вивчити сприйняття громадянами договорної федерації. Це включає в себе визначення рівня задоволення, розуміння та підтримки населення щодо обраної форми уряду.

5. Проблеми та виклики:

Соціологічний аналіз допомагає ідентифікувати можливі проблеми та виклики, що виникають у контексті договорної федерації, такі як нерівномірний розвиток регіонів чи виникнення соціальних конфліктів.

Висновок:

Договорна федерація, розглянута з соціологічної точки зору, надає можливість вивчити взаємодію між федеративними структурами та суспільством, розкриваючи їхні взаємовідносини та вплив на громадянське суспільство.

4 Конституційна федерація

Конституційна федерація – це форма державного устрою, в якій федеративні структури та їх компетенції чітко визначені та обумовлені основним правовим документом, яким є конституція країни. Основні аспекти цього типу федерації визначаються як її конституційні засади, так і їхня взаємодія з громадянським суспільством.

1. Конституційні принципи:

Конституційна федерація ґрунтується на принципах поділу влади між центральним та регіональними владами, а також чіткого визначення компетенцій кожного рівня урядової влади. Специфіка цих принципів розглядається через соціологічний об'єктивний аналіз, який вивчає сприйняття громадянами структури та ролі федеративних органів.

2. Участь громадян:

Соціологічний підхід до конституційної федерації дозволяє дослідити рівень участі громадян у формуванні та зміні конституційних принципів. Це включає в себе опитування та дослідження думки громадян щодо визначених конституційних принципів та їхнього відображення в політиці.

3. Конституційна легітимність:

Соціологи досліджують, як конституційна федерація забезпечує легітимність влади в очах громадян. Розуміння та підтримка основних конституційних принципів визначаються через опитування та аналіз громадської думки.

4. Динаміка конституційних змін:

Спостереження за змінами в конституційній федерації дозволяє соціологам визначити, як швидкі та наскільки легко громадяни приймають чи відкидають конституційні поправки. Це допомагає зрозуміти реакцію суспільства на еволюцію політичних структур.

5. Інклюзивність та рівність:

Соціологічний аналіз дозволяє дослідити рівень інклюзивності та рівності у конституційній федерації.

6 Конституційно-договірні федерації.

Конституційно-договірна федерація – це форма державного устрою, в основі якої лежить договір (контракт) між різними рівнями влади, таким чином визначаючи їхні компетенції та стосунки. Поглиблене розуміння цього типу федерації передбачає вивчення його конституційних, правових та соціологічних аспектів.

1. Основи Конституційно-договірних Федерацій:

Такий тип федерації характеризується тим, що відносини між центральною та регіональними владами базуються на конституційних

договорах, які чітко визначають їхні обов'язки та повноваження. Соціологічне дослідження розглядає сприйняття громадянами цих договорів і визначає, наскільки вони вважають їх ефективними та справедливими.

2. Інклюзивність та легітимність:

Важливо вивчити, наскільки інклюзивною є система конституційно-договірних федерацій, тобто чи забезпечує вона участь різних регіонів у прийнятті рішень. Легітимність таких федерацій залежить від того, наскільки громадяни вірять, що договори відповідають їхнім інтересам та цінностям.

3. Зміна Договорів:

Соціологічний підхід розглядає, які чинники впливають на готовність громадян приймати зміни до конституційних договорів. Аналізується сприйняття таких змін, реакція суспільства та його готовність до нових договорів.

4. Міжнаціональні відносини:

У контексті конституційно-договірних федерацій соціологи вивчають взаємини між різними національними та етнічними групами. Аналізуються соціальні настрої, готовність до компромісів та взаєморозуміння.